

4. Геец В. М. Проблемность структурных трансформаций экономики стран с развивающимися рынками / В. М. Геец // Економіка і прогнозування. – 2009. – № 1. – С. 54–69.

5. <http://www.ukrstat.gov.ua>

6. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 13.12.1991 року № 1977-ХІІ.

О. В. Васильєв, д.е.н.

Харківська національна академія міського господарства

ІННОВАЦІЇ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН РЕГІОНУ

Проаналізовано умови і особливості сучасного механізму інноваційного забезпечення за регіонами України. Визначено проблемні фактори впливу економічних відносин регіону.

Ключові слова: інновації, інноваційна інфраструктура, ринкові моделі, інноваційна політика.

Аналіз сучасних економічних відносин регіонів свідчить, що високих значень валового регіонального продукту можна досягти за допомогою систематичного і цілеспрямованого новаторства. Умовами успішного впровадження новаторства є проведення сучасного стилю господарювання, який засновано на систематичній цілеспрямованій інноваційній діяльності.

У сучасних умовах господарювання актуальним є дослідження впливу інновацій на зміни в організації економіки регіону. Відомо, що регіональній організації господарства властива значна інерція, тобто вона змінюється досить повільно, а тому її розвиток має обґрунтовуватися на основі застосування сучасних якісних знань.

Так, на регіональному рівні інноваційні процеси є територіально інтенсивними та характеризують ступінь розвитку економіки як країни, так і регіонів. Тому важливого значення набуває дослідження напрямків використання інновацій як засобу економічного розвитку, забезпечення державного регулювання і підтримки інноваційних процесів, обґрунтування і застосування оптимальної стратегії досягнення поставленої мети, шляхів її реалізації та фінансової підтримки.

Метою статті є дослідження стану сучасного механізму інноваційного забезпечення регіону.

Інновація, нововведення, інноваційна діяльність та інноваційна політика – це нові економічні категорії, які почали застосовуватися у практиці вітчизняного господарювання в останні десятиріччя. У своїй праці О. Лапко зауважує: «...в той час як на Заході теорії інноваційного розвитку вивчались, аналізувались і вдосконалювались, в Україні, як і в усіх країнах колишнього Радянського Союзу, теорії інновацій вважались антикласовими... В індустріально розвинутих країнах світу теорію інтенсифікації замінила теорія інноваційних процесів як підґрунтя нової моделі економічного зростання» [1, с. 25].

Інноваційний розвиток як важливий чинник економічного зростання

висвітлюється в багатьох наукових працях. Зокрема, Крупка М. І. побудову інноваційної моделі розвитку економіки вбачає у створенні сприятливого фінансово-кредитного середовища [2, с. 31]. Федоренко В. Г. підкреслює необхідність залучення капіталу в науку та інноваційну діяльність для комплексного розвитку економіки України та її регіонів [3, с. 75].

Л. Федуловою визначено проблеми, які гальмують стрімкий інноваційний розвиток. На основі світового досвіду запропоновано шляхи інтенсифікації інноваційної діяльності через відтворення науково-технічного потенціалу та використання наукомістких технологій у суспільно значущих сферах [4, с. 7].

Ефективність інноваційної діяльності визначається відповідною інфраструктурою, яка є базовою складовою інноваційної економіки, інноваційного потенціалу держави і регіону. Інноваційна інфраструктура виступає основним інструментом та механізмом інноваційної економіки, який стимулює зростання економіки країни. «Першочерговою метою, яку необхідно досягти при реалізації інноваційної моделі розвитку регіону, є створення експертно-організаційної, фінансово-економічної та інформаційної інфраструктури...», – вважає П. Бубенко [5].

Інноваційна інфраструктура – це система взаємопов'язаних державних та приватних структур, які забезпечують сталий розвиток і підтримку всіх етапів інноваційного процесу, а саме:

- виробничо-технологічних структур господарства (технопарків, інноваційно-технологічних центрів та бізнес-інкубаторів);
- закладів з підготовки та перепідготовки кадрів у галузі технологічного менеджменту;
- об'єктів інформаційної системи (аналітичних, статистичних центрів, інформаційних баз та мереж);
- системи експертизи (центрів, що спроможні зробити експертні висновки для виробників, інвесторів, страхових служб тощо);
- фінансових структур (фондів бюджетних, позабюджетних, венчурних і страхових);
- об'єктів патентування, ліцензування й консалтингу;
- системи сертифікації, стандартизації та акредитації.

Для функціонування вищезазначених елементів інноваційної інфраструктури характерні взаємозв'язки між ними, тобто вони не повинні створювати перешкоди протягом повного циклу інноваційного процесу: від проведення науково-практичних досліджень і розробок до створення, освоєння виробництва та виведення на ринок нової наукомісткої продукції. Таким чином, першочергове значення для ефективного функціонування механізму регулювання інфраструктури інноваційного забезпечення повинен становити правильний відбір основних принципів регулювання, оскільки від них залежить забезпечення конкретних напрямів і функцій інноваційної інфраструктури. До цих принципів слід віднести такі, як: матеріальна зацікавленість, гуманізація інноваційної праці, розвиток виробничої демократії.

Структура механізму регулювання інфраструктури інноваційного забезпечення за вищевказаними ознаками наведена на рис. 1.

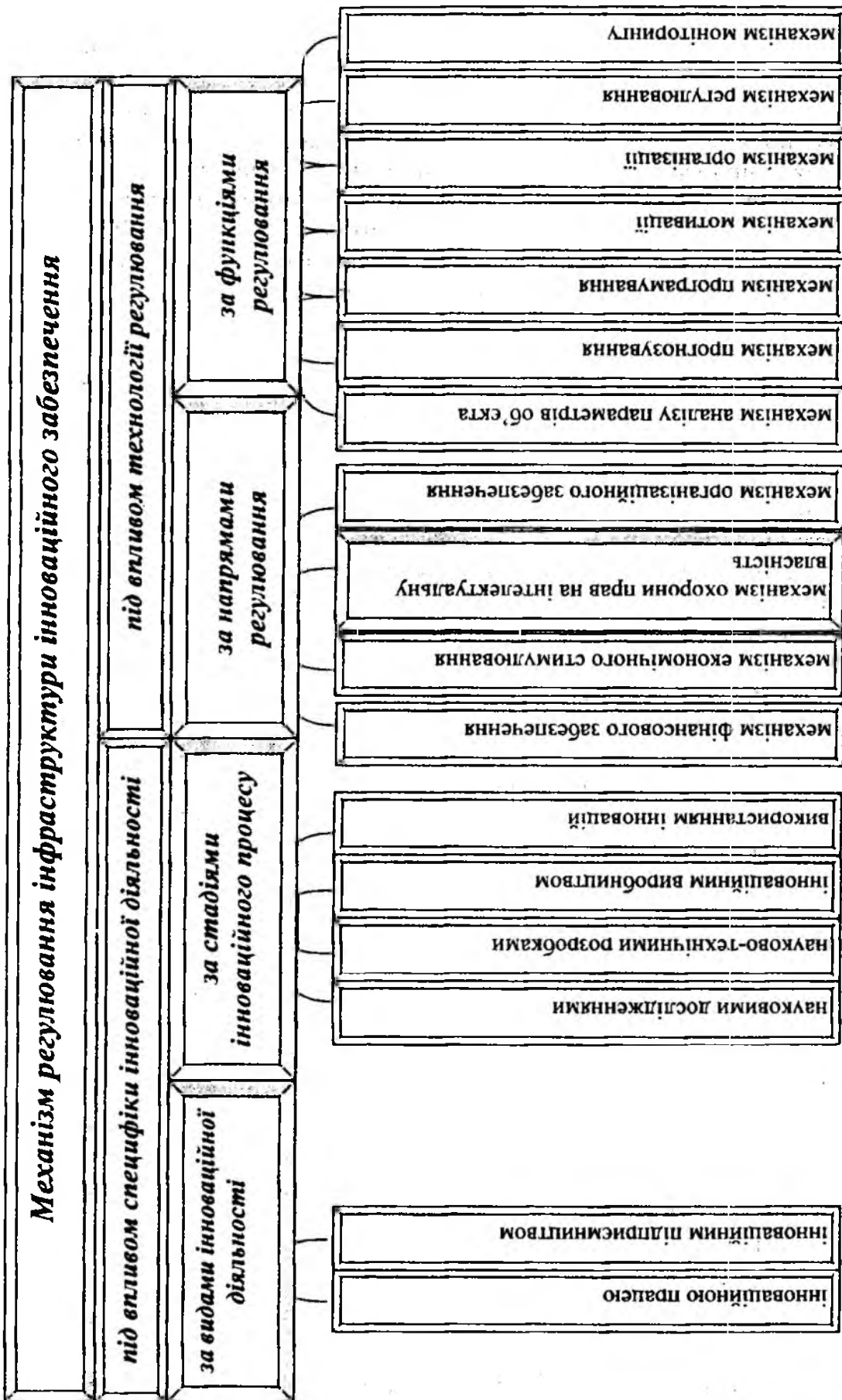

Рис. 1. Структура механізму регулювання інфраструктури інноваційного забезпечення (розроблено автором)

Негативною рисою національної інноваційної політики є відсутність направленості на стимулювання діючих механізмів інноваційної діяльності. Бізнес та інноваційна інфраструктура опинилися відірваними один від одного. Відсутність мотиваційних механізмів призводить до того, що власники промислових підприємств не зацікавлені в упровадженні інновацій, адже інновації, як правило, потребують значних витрат та пов'язані з певним економічним ризиком, а існуючий механізм господарювання надає чимало можливостей отримувати високі прибутки, виробляючи низькотехнологічну продукцію. Спрямованням інноваційної політики держави є раціональне використання науково-технічного потенціалу регіонів, зміцнення міжрегіональних взаємозв'язків у науково-технічній діяльності.

Науковому потенціалу властивий процес реалізації інноваційної стратегії розвитку регіонів України, важливу роль у якому він відіграє. Особливістю є модифікація наукового потенціалу до ринкових трансформацій системи соціально-економічних відносин відповідно до ринкових умов. Це також обумовлено об'єктивними змінами, які відбуваються у процесі становлення постіндустріального суспільства в країнах світу. Слід відзначити, що сучасні нововведення у сферах наукової та науково-технічної діяльності за всіма регіонами України характеризують державну інноваційну політику як слабку.

За регіонами спостерігається наступна тенденція. Першу позицію за кількістю організацій, які виконують наукові та науково-технічні роботи, займає м. Київ – на його частку припадає майже чверть усіх подібних українських організацій. У півтора рази поступається йому Харківська область, яка, у свою чергу, значно випереджає всі інші регіони України. На її частку припадає 15,75% наукових організацій, а це в 2,5 рази перевищує частку Дніпропетровської області (6,39%). Дещо поступаються Дніпропетровській області Львівська (5,73%) та Донецька (5,01%) області. Частка інших регіонів поступово зменшується в 1,01-1,66 разів і не перевищує 5% (рис. 2).

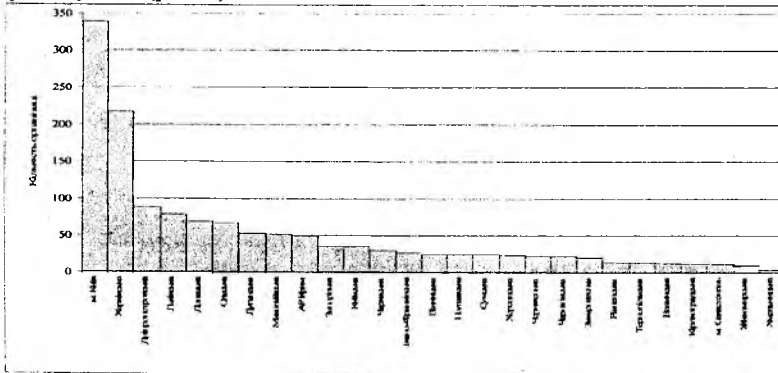

Рис. 2. Кількість організацій, які виконують наукові та науково-технічні роботи за регіонами України, станом на 01.01.2012 р.

Дані табл. 1 свідчать, що витрати на інноваційну діяльність в Україні щорічно зростають порівняно з 2000 роком, причому темпи зростання витрат значно коливаються.

Таблиця 1

**Витрати на проведення інноваційної діяльності в Україні
за джерелами фінансування, млн грн**

Роки	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інших джерел
2000	1757,1	1399,3	7,7	133,1	217,0
2001	1971,4	1654,0	55,8	58,5	203,1
2002	3013,8	2141,8	45,5	264,1	562,4
2003	3059,8	2148,4	93,0	130,0	688,4
2004	4534,6	3501,5	63,4	112,4	857,3
2005	5751,6	5045,4	28,1	157,9	520,2
2006	6160,0	5211,4	114,4	176,2	658,0
2007	10850,9	7999,6	144,8	321,8	2384,7
2008	11994,2	7264,0	336,9	115,4	4277,9
2009	7949,9	5169,4	127,0	1512,9	1140,6
2010	4540,5	5100,5	115,0	1300,6	1024,9

Високий рівень фінансування наукової діяльності з боку держави та зменшення його з боку замовників свідчать про недостатню комерціалізацію спеціалізованої науково-технічної діяльності у регіонах України.

Розподіл витрат на інноваційні дослідження та розробки за регіонами характеризує найвагоміший внесок м. Києва, зокрема:

- 40,7% усіх витрат;
- 58,3% витрат на фундаментальні дослідження;
- 47,3% витрат на прикладні дослідження;
- 49,3% витрат на науково-технічні послуги;
- 26,7% на науково-технічні розробки.

Друге місце за всіма показниками посідає Харківська область (10 – 20% всіх витрат по Україні). І лише витрати на науково-технічні розробки Дніпропетровської області перевищують 10%. Внесок інших регіонів, як за всіма витратами, так і за їх видами, не перевищують 5%.

Порівняння динаміки розвитку інноваційної інфраструктури в масштабі України та її окремих регіонів свідчить про відставання інституційної структурної перебудови у територіально-господарському комплексі регіону, що проявляється в низькому рівні диверсифікації джерел фінансових ресурсів, у відсутності інвестиційних ресурсів, як іноземних, так і вітчизняних, для підвищення конкурентоспроможності підприємництва за допомогою зростання інноваційного спрямування регіону, в незначному сприянні з боку місцевої влади.

Таким чином, для сучасного стану економіки України характерними є низька комерціалізація підсумків проведених наукових досліджень і відсутність результативних взаємозв'язків між наукою та виробництвом, повільне і безсистемне функціонування вітчизняних інноваційних структур (технопарків, бізнес-інкубаторів, венчурних фірм) та інших елементів

інноваційної інфраструктури. Тому щодо довгострокового розвитку науково-технічної сфери, який забезпечить виконання стратегічних завдань соціально-економічної політики, держава повинна базуватись на підході до фінансування розвитку науки та техніки як до капіталовкладень у майбутнє країни. Цей підхід обумовлює головні принципи формування дієвого механізму управління національним науково-технічним потенціалом, а саме:

- формулювання та правове закріплення пріоритетів у науково-технічній галузі;

- державне сприяння проведенню стратегічних фундаментальних та прикладних досліджень;

- підвищення частки витрат приватного бізнесу на здійснення прикладних досліджень.

Треба звернути увагу на:

по-перше, визначення шляхів участі країни у міжнародному інноваційному та науково-технічному співробітництві, що допоможе Україні посилити свої позиції у світовому науковому просторі і підвищити її спроможність щодо використання сучасних світових науково-технічних досягнень. За оцінками експертів [6, 7, 8], можливості української науки використовуються на 5% та водночас є безперечні свідчення актуальності багатьох вітчизняних розробок і можливості їхньої комерціалізації з виходом на світові ринки високотехнологічної продукції. Для регіонів України характерним є досить значний науково-технічний потенціал, але при цьому існує низький рівень фінансування проведення масштабних науково-технічних робіт та певного досвіду на світовому ринку науково-технічної продукції і технологій;

по-друге, дослідження геополітичних напрямків інноваційного та науково-технічного співробітництва, а також його змісту та організаційних форм відповідно до кожного з потенціальних контрагентів для результативного використання національного економічного потенціалу. При цьому необхідно враховувати специфіку партнерів та власну спроможність щодо пропозиції високотехнологічної продукції. Також слід брати до уваги: успадковані науково-технічні та інноваційні зв'язки з країнами близького зарубіжжя; можливості відновлення таких зв'язків із країнами Східної Європи; необхідність інтеграції України в ЄС; можливості двосторонньої взаємодії з країнами, що є світовими технологічними лідерами; необхідність участі у двох- та багатосторонніх інноваційних проектах; поширення всіх форм міжнародного науково-технічного обміну — від трансферу технологій до обміну спеціалістами [9-47].

У сучасних умовах соціально-економічного розвитку регіонів України відбувається поглиблення їх диференціації, що обумовлює нерівномірність розміщення та розвитку наукового потенціалу. Останній розглядається як базова складова забезпечення конкурентоспроможності інших складових регіональних інноваційних систем.

Таким чином, у системі здійснення інновацій можна виділити такі основні проблемні фактори впливу економічних відносин регіону:

- 1) при забезпеченні інноваційних потреб регіонального виробничого сектору та адаптації наукового сектору до нових умов функціонування

відбуваються значні структурні зміни в науковому потенціалі за рахунок скорочення попиту на інноваційні види діяльності;

2) існує дисбаланс між потенційними можливостями результатів наукових досліджень та регіональними потребами в них;

3) наявні обмеження власних можливостей до наукових досліджень міжнародного рівня та незначний попит на вітчизняні розробки з боку міжнародних споживачів;

4) недостатній ступінь наукомісткості валового регіонального продукту та ефективності вітчизняної економіки в цілому обумовлений повільною динамікою розвитку інноваційного підприємництва, який суперечить вимогам конкурентного середовища на внутрішньому та зовнішньому ринках;

5) значне скорочення традиційних джерел фінансування інноваційних досліджень та розробок (державних коштів) призводить до суттєвого зниження рівня розвитку наявного наукового потенціалу, а подальше розширення інноваційної діяльності відбувається переважно за рахунок обмежених за розміром власних коштів;

6) характерним є недостатнє виконання регіональною інноваційною інфраструктурою притаманних їй регулюючих функцій, серед яких можна виділити формування вимог до нововведень з боку сучасного підприємництва, регулювання виробничої діяльності через активізацію попиту на інноваційну продукцію;

7) відсутня належна ринкова інфраструктура, що забезпечує комерціалізацію наукового продукту та інноваційний процес у цілому.

Безумовно, різниця розвитку наукового потенціалу в окремих регіонах є об'єктивною, але доцільним є утримання цього явища в економічно оптимальних і соціально прийнятних межах. З одного боку, це дозволить попередити втрату існуючого наукового потенціалу зі збереженням і підвищенням його продуктивності та конкурентоспроможності, а з іншого – забезпечити подальший самостійний розвиток окремих регіонів.

Розвиток елементів інноваційної інфраструктури регіону розглядається як прогресивна організація продуктивних сил з наявним виробничим та науковим потенціалом, що обумовлює активізацію їх співробітництва з органами влади всіх рівнів. Перспективною буде та схема удосконалення наукової діяльності, яка скоординована зі стратегічною метою та пріоритетами соціально-економічного розвитку регіону. При цьому розробка дієвих заходів державного сприяння інноваційному розвитку повинна бути узгоджена з перспективою розвитку наукового потенціалу регіонів.

Сучасні умови господарювання вимагають пошуку шляхів удосконалення регіональної інноваційної інфраструктури, тому буде ефективним формування комплексу заходів, які сприяють активізації соціальної сфери регіону.

Таким чином, можна визначити інноваційну привабливість регіону як систему інституцій та факторів, що формують особливе середовище для ефективного функціонування інноваційних процесів у регіоні, тобто умови створення та реалізації загальнонаукових і науково-технічних розробок у виробництві, освоєння глобальних інноваційних проєктів, ступінь

фінансово-економічного забезпечення інноваційної діяльності, рівень розвитку інноваційної інфраструктури.

Отже, одним із головних факторів, що підвищує ефективність упровадження інноваційної політики в регіоні, є інноваційний потенціал, який визначає інноваційні можливості суб'єктів господарювання окремої території.

Інноваційний потенціал регіону можна трактувати як базову складову для здійснення фундаментальних і прикладних наукових досліджень, проектно-конструкторських і технологічних робіт, як інструментарій вирішення наукових, науково-технічних, соціально-економічних та екологічних проблем на галузевому, регіональному та державному рівнях. Комплексне забезпечення інноваційних процесів ґрунтується на реалізації інноваційної політики регіону і має спрямованість на зростання її ефективності, а саме: фінансовій, організаційній, матеріально-технічній, кадровій. Результативність інноваційних процесів у регіоні, у свою чергу, залежить від таких провідних факторів, як економічні, технологічні, організаційно-управлінські, правові, професійної підготовки кадрів. Вплив цих факторів обумовлений спільними зусиллями держави, регіональних органів влади та власне самих підприємств.

Інноваційна політика регіону є підсистемою економічної регулятивної політики держави. Місцеві органи влади повинні стимулювати удосконалення власного інноваційного потенціалу та інтенсифікації інноваційної активності, оскільки це підвищує прибутковість суб'єктів господарювання. Фінансове регулювання регіонального інноваційного розвитку визначається його господарським потенціалом і орієнтується на розв'язання територіальних проблем.

До заходів щодо сприяння підтримці інноваційних підприємств у регіоні можуть входити:

- державна бюджетна підтримка через механізми цільового бюджетного фінансування, правового забезпечення;

- зменшення податкового навантаження через застосування пільг, «податкових канікул» тощо;

- грошово-кредитне фінансування підприємств з використанням фондів фінансового лізингу, венчурних фондів тощо;

- сприяння ефективному функціонуванню елементів регіональної інноваційної інфраструктури, а саме: бізнес-інкубаторів, технопарків, навчально-консультативних центрів та ін.;

- застосування результативних інноваційних програм і проектів у регіоні.

На рис. 3 наводиться концептуальна модель стратегії регулювання інфраструктури інноваційного розвитку регіону.

Становлення регіональної інноваційної інфраструктури можливе при активізації інноваційного бізнесу, участі венчурного капіталу, страхуванні підприємницьких ризиків з упровадження нововведень, дієвій нормативно-законодавчій базі щодо інтелектуальної власності. Стимулювання регіональних інтересів надає місцевим органам влади значні переваги, тому що при збільшенні в регіоні кількості прибуткових підприємницьких структур зростає дохідна частина бюджету за рахунок отриманих податків та зборів.

Виходячи з проведеного дослідження, можна зробити висновок, що впровадження ефективної інфраструктури повинно бути гармонізовано зі стратегією регіонального прогресу, стати засобом зростання соціально-економічних параметрів регіону за рахунок відновлення діяльності підприємств, які визначають його розвиток.

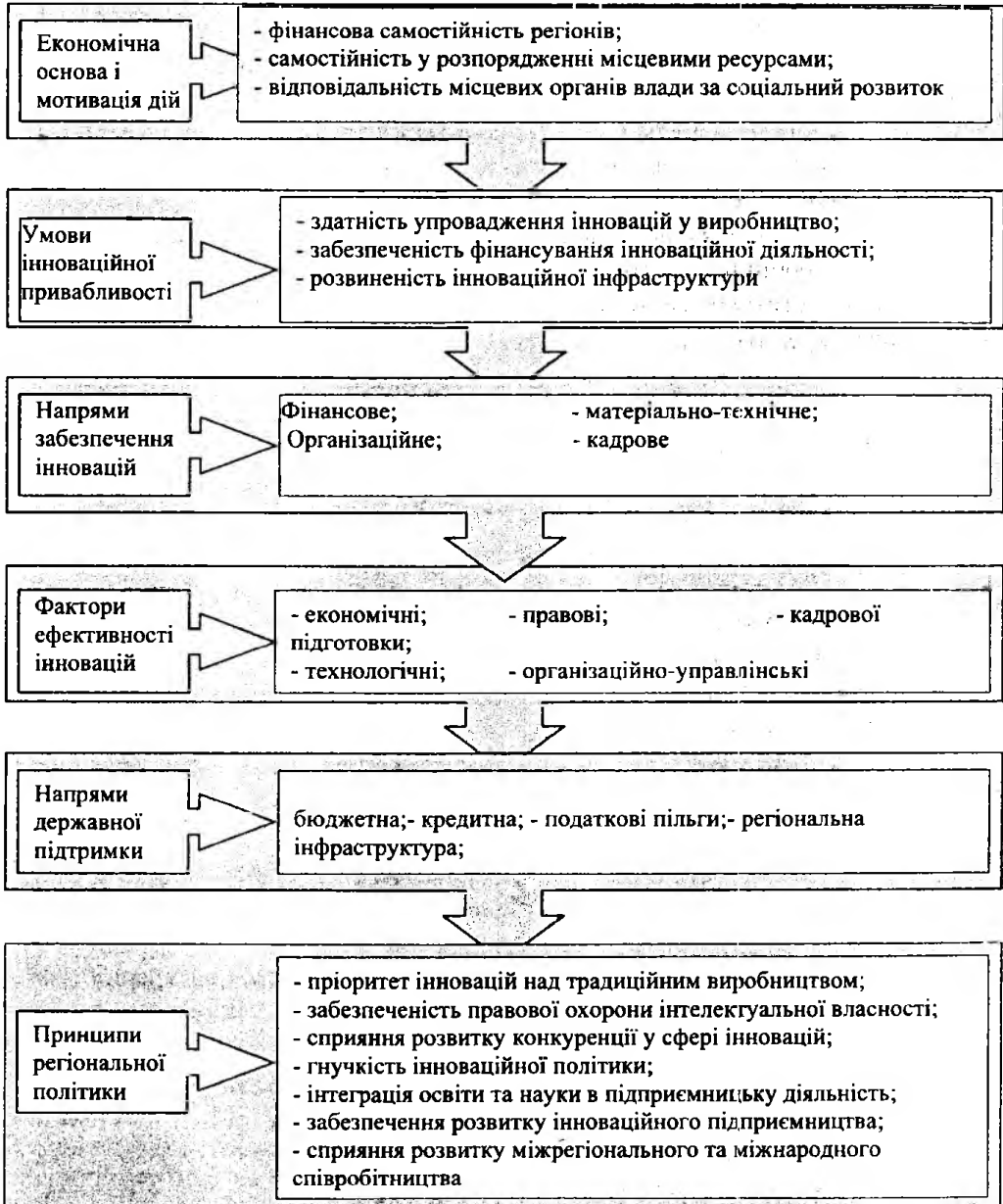

Рис. 3. Концептуальна модель стратегії регулювання інфраструктури інноваційного розвитку регіону

Підвищення ефективності впровадження інноваційної інфраструктури можна досягти за умови створення спеціальної території пріоритетного розвитку за спеціальним режимом інвестиційно-інноваційної діяльності. Останній запроваджується з метою освоєння випуску інноваційних новинок, організації високотехнологічних виробництв та відповідного збільшення робочих місць. Також доцільно використовувати науково-технічні зони, в яких діє офіційний правовий режим, орієнтований на розвиток наукового і виробничого потенціалу регіону через активізацію фундаментальних досліджень з подальшим упровадженням отриманих результатів у виробництво. Крім того, варто застосовувати механізми позабюджетного стимулювання науково-технічного прогресу, зокрема, довгострокове кредитування за допомогою методів рефінансування комерційних банків, створення для цього банку реконструкції та розвитку, а також іпотечної банківської установи.

Список використаних джерел:

1. Лапко О. О. Економічні проблеми інноваційного розвитку України. / О. О. Лапко // Вісник Інституту економічного прогнозування. – 2003. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ief.org.ua
2. Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України / М. І. Крупка. – Львів : Видавничий центр Львівського національного університету ім. І. Франка, 2001. – С. 31.
3. Федоренко В. Г. Інвестиційні процеси в промисловості України : монографія / В. Г. Федоренко. – К. : Науковий світ, 2001. – 75 с.
4. Федулова Л. Технологічна конкурентоспроможність економіки: виклики та шляхи для України / Л. Федулова // Економіст. – 2007. – № 12. – С. 30–33.
5. Бубенко П. Т. Інституційна динаміка просторової організації економічного розвитку: монографія / П. Т. Бубенко – Х.: ХНАМГ, 2008. – 295 с.
6. Волков О. І. Економіка і організація інноваційної діяльності : навч. посібник / О. І. Волков, М. П. Денисенко, А. П. Гречан. – 3-тє вид. – К.: Центр учб. літ-ри, 2009. – 662 с.
7. Йохна М. А. Економіка і організація інноваційної діяльності : навч. посібник / М. А. Йохна, В. В. Стадник. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2005. – 400 с.
8. Клейнер Г. Б. Нанозекономика / Г. Б. Клейнер // Вопросы экономики. – 2004. – № 12. – С. 70–93.
9. Антонюк Л. Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації : монографія / Л. Л. Антонюк, А. М. Поручник, В. С. Савчук. – К.: КНЕУ, 2003. – 394 с.